

A. SUJOLDŽIĆ, P. ŠIMUNOVIĆ, B. FINKA i P. RUDAN

BAZIČNI VOKABULAR OTOKA KORČULE KAO POKAZATELJ JEZIČNE MIKROEVOLUCIJE

1. UVOD

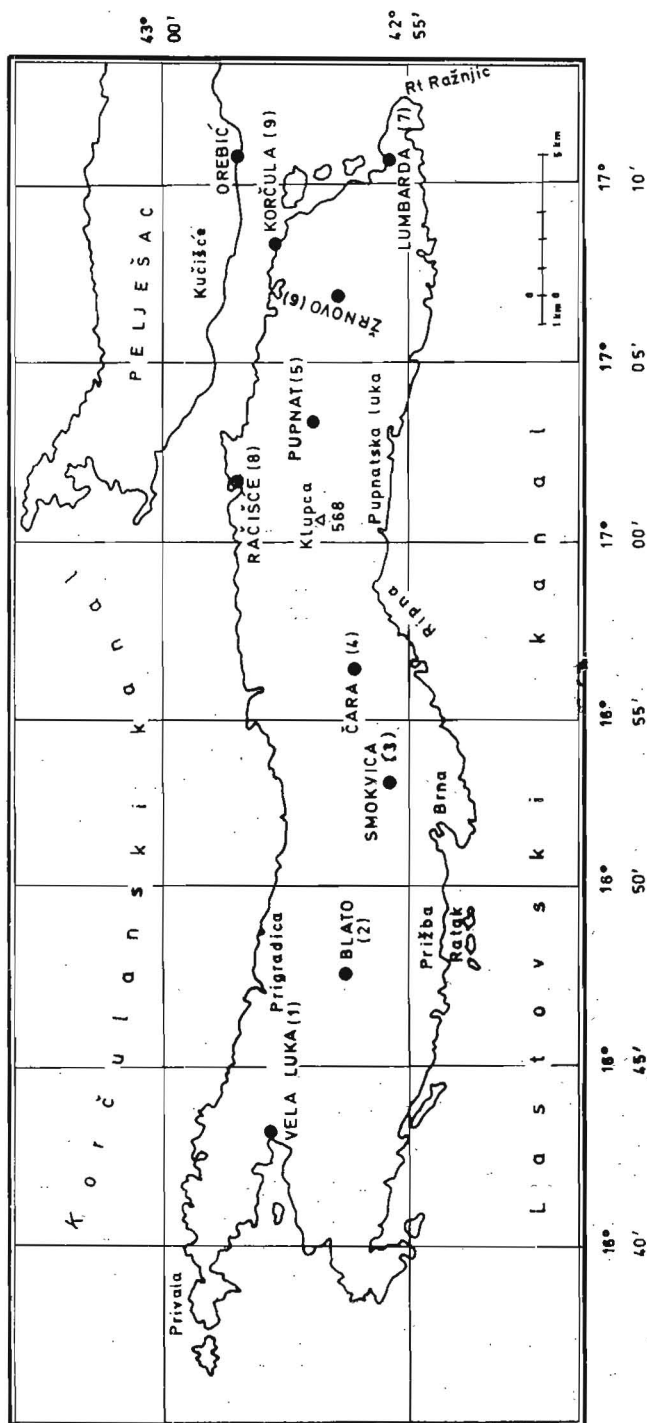
U okviru multidisciplinarnih antropoloških istraživanja biološke i kulturne mikroevolucije populacija jadranskih otoka, proteklih godina vršena su i istraživanja populacijske strukture otoka Korčule. Dosadašnja istraživanja bazičnog vokabulara (Sujoldžić i sur., 1979, 1983), kao podobnog pokazatelja jezične mikroevolucije, pokazala su da se konstruiranjem izoglosa može pretpostaviti tijek mikroevolucije ispitivanih jezičnih svojstava, te da postoji povezanost između geografske i lingvističke udaljenosti između pojedinih parova ispitivanih naselja.

Zahvaljujući činjenici da na otoku Korčuli nalazimo populacije koje govore različitim lokalnim govorima čakavskog i štokavskog narječja, te njihovim prijelaznim oblicima, u sklopu multidisciplinarnih istraživanja populacijske strukture, provedena je i analiza lingvističkih udaljenosti među seoskim populacijama otoka Korčule.

1.1. *Jezične karakteristike populacije otoka Korčule*

Prema rezultatima dijalektoloških istraživanja (Moskovljević, 1950; Ivić, 1957; Šimunović, 1970; Finka, 1971; Pederin, 1976; Šimunović i Olesch, 1983) otok Korčula, zajedno s otokom Lastovom i poluotokom Pelješcem, čini južnu granicu čakavskog prema štokavskom narječju. Budući da se nalaze u zoni jakog interferiranja čakavskog supstrata i štokavskog superstrata, otok Korčula i s njime poluotok Pelješac izuzetno su pogodno područje za proučavanje miješanja tih dvaju narječja. Na to s pravom upućuju npr. dijalekatski tekstovi s otoka Korčule (Šimunović i Olesch, 1983). Iako je iz dosadašnjih lingvističkih istraživanja (Moskovljević, 1950; Finka, 1971) dobro poznato da je štokavski dijalekt izvršio znatan utjecaj na govore svih naselja otoka Korčule (grada Korčule i sela), ipak su oni u svojim osnovnim karakteristikama još uvijek čakavski (slika 1).

Jedini je izuzetak na otoku Korčuli selo Račišće, za koje je karakteristično da se u njemu govori novoštokavski jekavski govor. Poznata je činjenica da je to posljedica migracija stanovništva u 16. i 17. stoljeću,

Slika 1

kada su upravo to naselje osnovali doseljenici iz Makarskog primorja i Hercegovine, slično kao Sućuraj na otoku Hvaru i Sumartin na istočnom dijelu otoka Brača. Posebno mjesto u jezičnom pogledu na otoku Korčuli zauzima i grad Korčula, koji se zbog geografsko-političkih i historijsko-kulturnih razloga također izdvaja iz skupine čakavskih mjesnih govora na otoku (Moskovljević, 1950; Moguš, 1977). Njegovi stanovnici su manjim dijelom romanskog porijekla, ili su pak potomci poromanjenih predaka koji i danas međusobno govore talijanskim ili književnim hrvatskim jezikom (štokavskim dijalektom). Ostali stanovnici grada doseljenici su, pak, iz okolnih, čakavskih sela i štokavskog sela Račišća i čuvaju u govoru svoje mjesne idiome.

Osim grada Korčule i sela Račišća sva ostala sela na otoku Korčuli ubrajaju se u čakavsko područje; u njima se ipak odražava snažan štokavski utjecaj. Ipak, valja napomenuti da jezična slika naselja (sela) na otoku nije jedinstvena. Iako su osim grada Korčule i sela Račišća sva druga naselja čakavska, svako od njih ima svoj specifični govorni izraz po kojem se razlikuje od svakoga drugoga (Gastropelli, 1888; Kaštopil, 1970; Šimunović i Olesch, 1983, i dr.). Ta se diferencijacija u jezičnom govornom izrazu tumači različitim supstratima (Skok, 1950; Vinja, 1950; Deanović i Jelenović, 1958) i slabim vezama između pojedinih naselja, a koje su sve do početka ovog stoljeća onemogućivale, usporavale i umanjivale komunikaciju stanovništva s obzirom na mjesto boravka, te njihovo posljedično miješanje (Sujoldžić i sur., 1985a, 1985b).

U opsežnoj monografiji posvećenoj otoku Korčuli, Gjivoje (1969) prikazuje, na temelju dotadašnje literature, rezultate izvršenih istraživanja stratigrafije govora na otoku Korčuli u njegovoj povijesti, te utjecaje koje su imali prijašnji jezični elementi na današnji jezik otoka. U ovoj stratigrafiji — koja odražava zapravo zbivanje sukcesivnog naseljavanja otoka različitim populacijama — najstariji slojevi su mediteranski ili predindoevropski, a zatim ilirski sloj. Nakon toga slijede grčki i romanski sloj, a u vrijeme doseljavanja Slavena (6. i 7. stoljeće) slavenski sloj. Posljednji je tzv. mletački sloj (čiji je utjecaj osobito izrazit u gradu Korčuli u vrijeme mletačke vlasti nad otokom od 1420. do 1797. godine). U vrijeme rimske vladavine (od 3. stoljeća prije naše ere do slavenske, odnosno hrvatske doseobe), kada je otok Korčula pripadao rimskoj provinciji Dalmaciji odnosno bizantskoj temi, došlo je do temeljite romanizacije toga otoka (o kojoj svjedoče i brojni toponimi) (Skok, 1950; Vinja, 1950).

Latinski jezik rimske dominacije, koji se do u kasni srednji vijek govorio u gradu Korčuli u mjesnom idiomu (koji se uklapa u širi kontekst primorskog dalmatskog jezika, a imao je veze s onim u Dubrovniku) (Vinja, 1950; Muljačić, 1962), ipak čini glavni supstrat hrvatskom jeziku koji se na njega naslojavao. Taj korčulanski dalmatski jezik imao je specifična obilježja i u naseljima otoka Korčule u čijim se govorima i danas razabiru utjecaji dalmatskih elemenata.

Nadiraanjem slavenskog stanovništva na otok Korčulu od 6. stoljeća, hrvatski jezik je potpuno prevladao ograničavajući romanski »dalmatski« jezik. Premda se hrvatski jezik čvrsto ukorijenio na otoku, sačuvani

dokumenti govore da je službeni jezik do 15. stoljeća bio latinski, a ponekad i talijanski. No ti jezici, u isključivoj administrativnoj uporabi, nisu imali onu ulogu kao raniji dalmatski u dalmatsko-hrvatskoj jezičnoj simbiozi kao i kasniji mletački dijalekt. Mletački elementi snažno su utjecali na hrvatski jezik otočana u vrijeme dugotrajne mletačke vladavine, i to prvenstveno u gradu Korčuli, a tek posredno kroz gradsko stanovništvo i na selu. Taj posljednji, ali naj snažniji romanski utjecaj, ostavio je vidnih tragova u kulturnom otočnom vokabularu vezanom za grad Korčulu (Vinja, 1950), za javni život, religiju, brodogradnju, ribarstvo i sl. Njegov je, međutim, utjecaj u terminologiji zemljoradnje, flore i faune znatno manji. Najslabiji je u toponimiji koja je pretežno slavenska, s nekim elementima predmletačkog romanskog utjecaja. Vremenski posljednji mletački utjecaj očituje se, međutim, u današnjem imenu samog otoka i glavnog grada Korčule.

Vinja (1950) ističe, prikazujući širenje elemenata različitih jezičnih slojeva koji su postupno prekrivali otok Korčulu kao cjelinu, da je jedan od vjerojatno glavnih uzroka dijalekatske diferencijacije na otoku i oštra podijeljenost na grad i selo, nastala kao posljedica različitih historijskih čimbenika. Ona je uvjetovala znatne razlike u načinu primanja stranog elementa između sela i grada. Dok je grad donekle bio oduvijek dvojezičan (tako da su strani elementi uz neznatno prilagođivanje trpjeli znatno manje promjene), sela su bila izrazito jednojezična — hrvatska — i primala su strane elemente posredno od grada, nastojeći ih što više prilagoditi vlastitom govornom sustavu. Oblici toga prilagođivanja bili su veoma raznovrsni, a pod utjecajem pučke etimologije, narodnog humora, proizvoljne interpretacije i drugih oblika prilagođivanja, i odrazili su se u različitim specifičnim obilježjima govora pojedinih naselja. Vinja (1950) o romanskim elementima u govorima i toponomastici otoka Korčule navodi da je seosko stanovništvo u svom vokabularu znatno konzervativnije od gradskog, iz čijeg je govora mletački utjecaj istisnuo velik broj elemenata iz prethodnih jezičnih stadija i zamijenio ga tzv. »venecijanizmima«. To je, kao što smo već spomenuli, jedan od razloga zbog kojih se grad Korčula izdvaja iz opće dijalekatske slike otoka.

Suvremeno jezično stanje na otoku Korčuli obilježava, dakle, miješanje osobina dvaju narječja hrvatskog jezika — čakavskog i štokavskog. Ono u različitoj mjeri dolazi do izražaja u svim naseljima, iako se sam otok u cjelini ubraja u područje čakavskoga narječja. Štokavske elemente na otoku Korčuli mogli bismo podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine obilježja koja su dospjela na otok prvim većim doseljavanjem štokavskog stanovništva iz priobalnoga kopnenoga područja (regije oko Makarske i iz Hercegovine), a koje je bilo posljedica prodora Turaka na Balkanski poluotok i pomicanja štokavskih masa na kontinentu. Tim se migracijama bitno promijenio odnos među narječjima; njihova se međusobna granica pomiče tako da se štokavski elementi infiltriraju i u područja do tada čistog čakavskog narječja. To su npr. otoci Korčula, Hvar, Brač itd. S obzirom na to da val doseljavanja nije zahvatio sva naselja na otoku jednakom mjerom, razumno je pretpostaviti da se i utjecaj štokavskog narječja različito odrazio u pojedinim mjesnim go-

vorima. Oni su se, što je logično, već i u vrijeme tih migracija odlikovali nekim specifičnim obilježjima kao posljedicama različitih supstrata. Druugu skupinu štokavskih elemenata čine noviji štokavski utjecaji. Oni su posljedica modernih komunikacija i jezičnih prožimanja, te nestajanja nekadašnje geografske i kulturno-historijske izolacije otoka, koja je pogodovala konzerviranju starijih jezičnih obilježja.

Stoga možemo zaključiti da su danas govori otoka Korčule u cjelini izloženi sve snažnijem utjecaju književnog jezika, te bržim promjenama uslijed različitih utjecaja, kao što su primjerice škola, naobrazba općenito, masovni mediji itd. Ipak, na osnovi historijskih podataka i jezične prošlosti otoka možemo pretpostaviti da postojeće razlike u pojedinim mjesnim govorima odražavaju djelomično i sliku migracija stanovništva što su se zbivale u 16. i 17. stoljeću, kao i migracija u kasnijim razdobljima. S obzirom na geografska obilježja prirodna je pretpostavka da je val doseljavanja najviše zahvatio sjeverni i istočni dio otoka, koji su i najbliži kopnu. Tome u prilog govori i činjenica da se na tom području održalo i do danas jedino štokavsko naselje na otoku, selo Račišće. Istraživanjem korčulanskih govora u prostoru bazičnog vokabulara trebalo bi utvrditi stupanj postojećih razlika u govorima pojedinih naselja na otoku, kao mogućeg odraza prošlih i suvremenih migracijskih kretanja.

1.2. *Analiza bazičnog vokabulara i skupljanje podataka*

Istraživanje se temelji na leksičkostatističkoj metodi, koju su u lingvistiku uveli Swadesh (1952) i Lees (1953). Metoda počiva na pretpostavci da u svim jezicima postoji bazični fond riječi vezanih uz neke temeljne kategorije općeljudske kulture, tako da se približno istovrsne riječi mogu primijeniti jednako na sve jezike. Osnovu za popis riječi bazičnog vokabulara, koji je primijenjen u ovom radu, predstavlja Swadeshov (1952) popis od 100 riječi, koji je modificiran s obzirom na specifičnosti čakavskog i štokavskog narječja i kulturno-povijesne čimbenike vezane za ispitivanje populacije. Fond riječi bazičnog vokabulara u ovom radu obuhvaća 95 riječi, koje su prikazane na tablici 1. Primijenjena metoda eksperimentalno je prvi put dokazana u okviru antropoloških istraživanja poluotoka Istre (Sujoldžić i sur., 1979), i otoka Hvara (Sujoldžić i sur., 1983, 1985). Tim istraživanjima pokazali smo da se provedenim postupkom mogu, do neke mjere, pratiti karakteristike lingvističke mikroevolucije.

Podaci o bazičnom vokabularu prikupljeni su od informatora tijekom terenskih istraživanja na otoku Korčuli 1983. godine (za ukupno 8 naselja na otoku). Položaj pojedinih naselja prikazan je na slici 1. U svakom naselju ispitana su 4 informatora različite starosne dobi (od 20 do 70 godišta života). Svi ispitanci rođeni su u naselju u kojem i danas žive, i nisu izbivali iz njega u toku života dulje od šest mjeseci. Prosječna je razine obrazovanja informatora završenih šest razreda osnovne škole, koju su također pohađali u naseljima u kojima su rođeni. Takav način ispitivanja omogućio je višestruko provjeravanje govornih osobina svakog obuhvaćenog naselja radi dobivanja što izvornijih i dijalekatski što »čis-

Tablica 1.

BAZIČNI VOKABULAR

1. glava	49. djevojka
2. tijelo	50. prati
3. obraz	51. kuća
4. čelo	52. krov
5. obrva	53. vrata
6. oko	54. vatra
7. zjenica	55. žar
8. krv	56. pepeo
9. prišt	57. mjehur
10. čir	58. dim
11. gnoj	59. daska
12. nos	60. nož
13. suza	61. dno
14. spavati	62. jesti
15. san	63. žrvanj
16. uho	64. kruh
17. čuti	65. mast
18. usta	66. glad
19. zub	67. mjera
20. jezik	68. međaš
21. kost	69. sjeme
22. zglob	70. mlin
23. grudi	71. ovca
24. dojka	72. kozji
25. njedra	73. konj
26. rebro	74. kobila
27. pleća	75. kola
28. ruka	76. mlijeko
29. žulj	77. pas
30. lakat	78. jaje
31. dlan	79. pčela
32. prst	80. uš
33. nokat	81. drvo
34. noga	82. lišće
35. bedro	83. cvijet
36. koljeno	84. suša
37. čovjek	85. kamen
38. živjeti	86. put
39. umrijeti	87. cesta
40. ime	88. magla
41. otac	89. kiša
42. mati	90. sunce
43. dijete	91. zvijezda
44. muž	92. mjesec
45. žena	93. uštap
46. žensko	94. sušica
47. laž	95. grob
48. momak	

tijih« podataka za svaki pojedini mjesni govor u opsegu bazičnog vokabulara. Stoga prikupljeni podaci u visokom postotku odražavaju objektivno autentičnu govornu situaciju koja pruža solidan oslonac za utemeljena zaključivanja i interpretaciju.

Skupljeni podaci obrađeni su tako da je svakoj od ukupno 95 riječi dan poseban broj za svaku, pa i najmanju razliku u svakoj pojedinoj riječi, te u svakom pojedinom naselju, bez obzira na leksičku, morfološku ili fonetsku razinu utvrđenih razlika. Riječi su konačno odabrane (svaka od 95 riječi) na osnovi podudaranja između četiri ispitanika. Svakoj riječi je dan broj za svako naselje ovisno o broju razlika — leksičkih, morfoloških i/ili fonetskih — s obzirom na druga naselja. Kad je izgovorena riječ u jednom naselju bila potpuno istovjetna riječi u drugom naselju, za oba naselja ta je riječ dobila isti broj. Tako obrađene riječi prikazane su na tablici 2.

»Lingvističke udaljenosti« između pojedinih naselja procijenjene su s pomoću metode za taksonomsku analizu nenumeričkih podataka, poznate kao izračunavanje Hemmingovih mjera sličnosti, a koju su predložili Kudrijavec i sur. (1978). Sujoldžić i sur. prvi su primijenili ovu metodu na istraživanjima na poluotoku Istri, a kasnije na otoku Hvaru (Sujoldžić i sur., 1983, 1985). Taksonomska procedura nad matricom Hemmingovih mjera sličnosti izvedena je algoritmom koji formira skupine naselja jednim iterativnim postupkom. Taj je postupak detaljno prikazan u prethodnom radu o istraživanjima na otoku Hvaru (Sujoldžić i sur., 1983).

2. REZULTATI I DISKUSIJA

Na tablici 3 prikazana je matrica HMS u prostoru bazičnog vokabulara za 8 ispitivanih naselja na otoku Korčuli. Najveću mjeru sličnosti na tablici opažamo između naselja 1 i 2 (Vela Luka i Blato, HMS = 0.21053), koja su smještene na krajnjem zapadnom dijelu otoka. Najmanju mjeru sličnosti opažamo između naselja 2 i 8 (Blato i Račišće, HMS = 0.77895), od kojih jedno pripada zapadnoj skupini naselja, a drugo istočnoj. Valja istaći da se za sva ispitivana naselja najveća sličnost nalazi između geografski najbližih naselja. To nam pokazuje da su geografska obilježja i izolacija s obzirom na komunikaciju bili modificirajući faktori u formiranju bazičnog vokabulara.

Slika 2 prikazuje lingvističke udaljenosti između naselja u obliku izoglosa. Na slici se jasno uočava postojanje većih sličnosti u bazičnom vokabularu između naselja na zapadnom dijelu otoka, te kasnije uključivanje naselja iz istočnog dijela. Pri najmanjem radijusu, naselje 1 i 6 (Vela Luka i Blato) sačinjavaju jednu skupinu. Daljim povećavanjem radijusa njima se postepeno priključuju naselja 3 i 4 (Smokvica i Čara) u središnjem dijelu otoka. Novim iteracijama naselja 5 i 6 (Pupnat i Žrnovo) formiraju u središnjem dijelu otoka posebnu skupinu, kojoj se

Tablica 2

Vela Luka	Blato	Smokvica	Čara	Pupnat	Žrnovo	Lumbarda	Račišće
— glāvā	glāvā	glāvā	glāvā	glāvā	glāvā	glāvā	gláva
— tīlo	tīlo	tīlo	tīlo	tīlo/ živōt	tīlo	tīlo	tīlo
— obrāz	obrāz	òbrāz	obrāz	òbraz	òbraz	òbraz	òbraz
— čelō	čelō	čelō	čelō	čelo	čelo	čelo	čelo
— òbrve	òbrve	òbrva	òbrva	òbrve	òbrva	òbrva	òbrve
— òko	òko	òko	òko	òko	òko	òko	òko
— zēnica	zēnica	zēnica	zēnica	zēnica	zēnica	zēnica	zēnica
— křv	křv	křv	křv	křv	křv	křv	křv
— prišt	prišt	prišt	prišt	mihūr	prišt	prišt/ mihūr	prišt
— čřr	čřr	čřr	čřr	čřr	čřr	čřr	čřr
— matērija	matērija/ gnjōj	gnōj	gnōj/ matērija	matērija	matērija/ gnōj	màteriija	gnōj/ mārca
— nōs	nōs	nōs	nōs	nōs	nōs	nōs	nōs
— sūza	suzā	sūza	sūza	sūza	sūza	sūza	sūza
— spāt	spāt	spāt	spāt	spāt	spāt	spāt	spávat
— sān	sān	sān	sān	sān	sān	sān	sān
— ūho	ūho	ūho	ūho	ūho	ūho	ūho	ūho
— čū	čū	čū	čū	čū	čū	čū	čūo
— jūstā	jūstā	jūsta	jūsta/ pēšnie	ūsta	jūsta	jūsta	ústa
— zūb	zūb	zūb	zūb	zūb	zūb	zūb	zūb
— jezīk	jezīk	jēzik	jēzik	jēzik	jezīk	jēzik	jēzik
— kōst	kōst	kōst	kōst	kōst	kōst	kōst	kōst
— čānāk/ zglōb	čānāk/ zglōb	zglōb	zglōb	zglōb	zglōb	žglōb	zglōb
— přsi	přsi	přsi	přsi	přsi	přsi	přsi	přsi
— sīsa	sīsa	sīsa	sīsa	sīsa	sīsa	sīsa	sīsa
— nīdra	nīdra	nīdra	nīdra	nīdra	nīdra	nīdra	nīdra
— rebrō	lebrō	rebrō	rēbro/ lebrō	lēbro	lebrō	lēbro	rēbro
— pletā	pletā	pletā	pletā	plēta	pletā	plēta	plēče
— rŭkā	rŭkā	rŭkā	rŭkā	rŭka	rŭka	rŭka	rŭka
— muzōj	muzōj	žŭj/ nōbōj/ mozōj	mozōj	mōzōj	mozōj	mōzōj	žŭj
— lōkat	lākat	lākat	lākat	lātak	lātak/ lākat	lākat	lākat
— dlān	lān	dlān	dlān	dlān	dlān	dlān	dlān
— přst	přst	přst	přst	přst	přst	přst	přst
— nōhat	nōhat	nōhāt	nōhāt	nōhat	nōtak	nōkat	nōkat
— nogā	nogā	nōgā	nōgā	nōga	nōga	nōga	nōga
— bedrā	bedrā	bēdra	bedrā	bēdra	bēdra	bēdra	bēdra
— kolīno	kolēno	kolīno	kolīno	kolīno	kolīno	kolīno	kolīno
— čejādē/ čovik	čovik/ čejādē	čovik	čovik	čovik	čovik	čovik	čovik

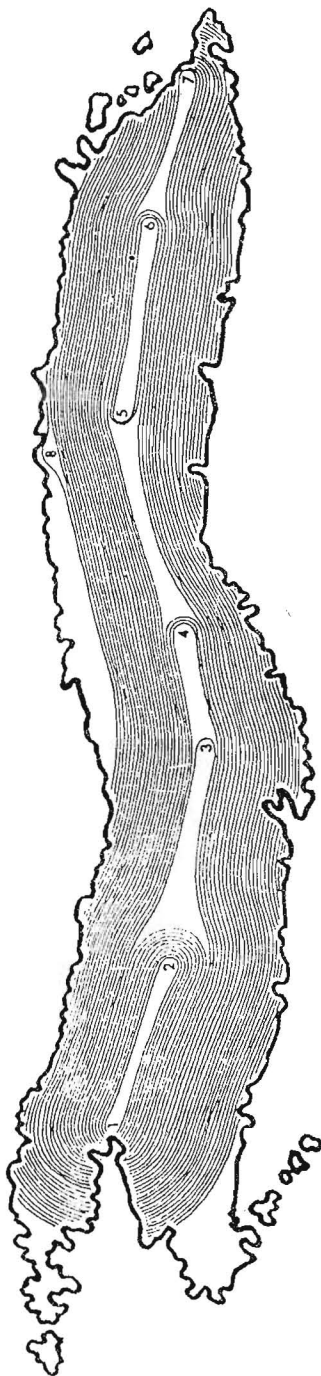
Vela Luka	Blato	Smokvica	Čara	Pupnat	Žrnovo	Lumbarda	Račišće
— živit	živit	živit	živit	živit	živit	živit	živit
— umrit	umrit	umrit umrit	umrit	umrit	umrit	umrit	umrit
— ime	ime	ime	ime	ime	ime	ime	ime
— otac	otac	otac	otac	otac	otac	otac	otac
— mat	mat	mat	mat	mat	mat	mat	mat̄er
— dite	dite	dite	dite	dite	dite	dite	dite
— muž	muž	muž	muž	muž	muž	muž	muž
— žena	žena	žena	žena	žena	žena	žena	žena
— ženskā	ženskā	ženska	ženska	ženska	ženska	ženskā	žensko
— laž	laž	laž	laž	laž	laž	laž	laž
— mladit	mladit	mladit	mladit	mladit	mladit	mladit	mladič
— divnica/ divojka	divna	divna/ divojka	divojka	divojka	divna	divojka	divojka
— prāt	prāt	prāt	oprāt	oprāt	oprāt	oprāt	oprāt
— kufa	kufa	kufa	kufa	kufa	kufa	kufa	kufa
— krōv	krōv	kuvērtā/ krōv	kuvērtā/ krōv	kuvērtā/ krōv	kuvērtā/ krōv	kuvērtā	krōv
— vrāta	vrāta	vrātā	vrāta	vrāta	vrāta	vrāta	vrāta
— ogan	ogan	ogān	ogan	ogān	ogān	ogān	ogān
— ževāra	ževāra	ževāra	ževāra	ževāra	ževāra	žerāva	žerava
— pēpel	pēpel	pēpel	pēpel	pēpel	pēpel	pēpel	lūg
— mihūr	mihūr	mihūr	mihūr	mihūr	mihūr	mihūr	mihūr
— dīm	dīm	dīm	dīm	dīm	dīm	dīm	dīm
— daskā	daskā	daskā	daskā	daska	daskā	daskā	daska
— nōž	nōž	nōž	nōž	nōž	nōž	nōž	nōž
— dnō	dnō	dnō	dnō	dnō	dnō	dnō	dnō
— jist	jist	jist	jist	jist	jist	ist	ist
— žrnan	žrvan	žrvna	žrvna	žrna	žrna	žrvna	žrvañ
— krūh	krūh	krūh	krūh	krūh	krūh	krūh	krūv
— māt	māt	māt	māt	māt	māt	māt	māt
— glād	glād	glād	glād	glād	glād	glād	glād
— mīra	mīra	mīra	mīra	mīra	mīra	mīra	mīra
— mrgin	mrgin	mrgin	mrgin	mrgin	mrgin	mrgin	mrgin
— sime	sime	sime	sime	sime	sime	sime	sime
— mlīn	mlīn	mlīn	mlīn	mlīn	mlīn	mlīn	mlīn
— ōcā	ōcā	ōvca	ōvca	ōvca	ōvca	ōvca	ōfca
— kōzji	kōzji	kōzji	kōzji	kōzji	kōzji	kōzji	kōzji
— kōn	kōn	kōn	kōn	kōn	kōn	kōn	kōn
— kār	kār	kār	kār	kār	kār	kār/ kōla	kār
— mlīkō	mlīkō	mlīkō	mlīkō	mlīko	mlīkō	mlīkō	mlīko
— pās	pās	pās	pās	pās/ kūt'āk	kučak	kučak	čakōv
— jāje	jāje	jāje	jāje	jāje	jāje	jāje	jāje
— čelā	čelā	čelā	čelā	čelā	čelā	čelā	čelā
— ūš	ūš	ūš	ūš	ūš	ūš	ūš	ūš

Vela Luka	Blato	Smokvica	Čara	Pupnat	Žrnovo	Lumbarda	Račišće
— dŕvo	dŕvo	dŕvo	dŕvo	dŕvo	dŕvo	dŕvo	dŕvo
— lište	lište	lište	lište	lište	lište	lište	lišće
— cvît	cvît	cvît	cvît	cvît	cvît	cvît	cvît
— sūša	sūša	sūša	sūša	sūša	sūša	sūša	sūša
— kâmen	kâmen	kâmen	kâmen	kâmen	kâmēn	kâmēn	kâmen
— pût	pût	pût	pût	pût	pût	pût	pût
— cĕsta	cĕsta	cĕsta	cĕsta	cĕsta	cĕsta	cĕsta	cĕsta
— maglâ	maglâ	mâglâ	maglâ	mâglâ	maglâ	mâglâ	mâglâ
— dâž	dâžd	dâž	dâž	dâž	dâž	dâž	kiša/ dâž
— sūnce	sūnce	sūnce	sūnce	sūnce	sūnce	sūnce	sūnce
— zvizdâ	zvizdâ	zvizdâ	zvizdâ	zvizda	zvizdâ	zvizdâ	zvizda
— mîšĕc	mîšĕc	mîšĕc	mîšĕc	mîšĕc	mîšĕc	mîšĕc	mîšĕc
— pûn mî- šĕc/tûnd	cili mîšĕc	tûnd	tûnd	tûnd	tûnd	tûnd	tûnd
— siĕlja	siĕlja	suĕlja	siĕlja	suĕlja	siĕlja	sušica/ siĕlja	sušica/ suĕlja
— grĕb	grĕb	grĕb	grĕb	grĕb	grĕb	grĕb	grĕb
— kobîla	kobîla	kobîla	kobîla	kobîla	kobîla	kobîla	kobîla

Tablica 3

OTOK KORČULA. MATRICA HEMMINGOVIH MJERA SLIČNOSTI
U PROSTORU BAZIČNOG VOKABULARA

Selo	1	2	3	4	5	6	7	8
1	—							
2	0,21053	—						
3	0,32632	0,31579	—					
4	0,34747	0,39999	0,32632	—				
5	0,54737	0,58947	0,48421	0,44211	—			
6	0,41053	0,49474	0,47368	0,36842	0,34737	—		
7	0,51579	0,57895	0,45263	0,48421	0,41053	0,37895	—	
8	0,76842	0,77895	0,76842	0,72632	0,57895	0,66316	0,56842	—

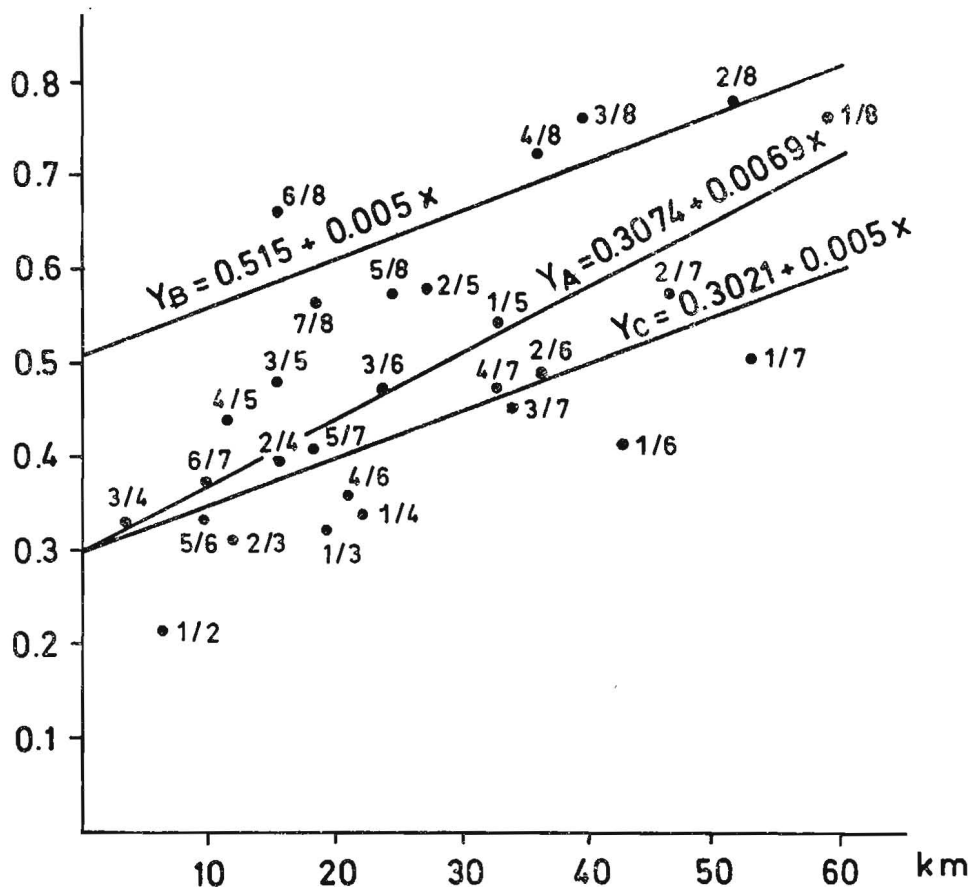

Slika 2: Otok Korčula — lingvističke udaljenosti između naselja u obliku izoglosa

uskoro priključuje naselje 7 (Lumbarda) na krajnjem istoku otoka. U posljednjih stotinu godina u Lumbardi su se zbile značajne promjene u fonetici (Kušar, 1895; Moskovljević, 1959).

Prema tome uočavaju se dva inicijalna klastera koja se povezuju tokom daljih iteracija. Skupina koju možemo nazvati istočnim naseljima (5, 6 i 7 — Pupnat, Žrnovo i Lumbarda) priključuje se ranije formiranoj skupini naselja u zapadnom dijelu otoka (1, 2, 3 i 4 — Vela Luka, Blato, Smokvica i Čara). Toj novoj skupini konačno se priključuje naselje 8 (Račišće), koje pokazuje najveće lingvističke udaljenosti u odnosu na sva druga ispitivana naselja na otoku. Takav je nalaz očekivan iz više razloga. Kao prvo, zbog specifičnog razvoja naselja 8 (Račišća) u vrijeme migracija izazvanih turskim prodorima i zbog činjenice da je naselje 8 jedino naselje na otoku u kojem se govori štokavski.

H. M. S.

Slika 3: Hemmingove mjere sličnosti u prostoru bazičnog vokabulara i geografske udaljenosti

Slika 3 prikazuje položaj pojedinih parova naselja s obzirom na geografsku udaljenost, među njima i vrijednosti Hemmingovih mjera sličnosti. Može se uočiti da parovi ispitivanih naselja koji uključuju geografski najudaljenije naselje, naselje 8 (Račišće), formiraju posebnu skupinu. Prema vrijednostima Hemmingovih mjera sličnosti ta naselja na slici nalaze se iznad drugih ispitivanih parova naselja. Prema našem mišljenju, taj nalaz potvrđuje još jednom grafički prikaz na slici 4.

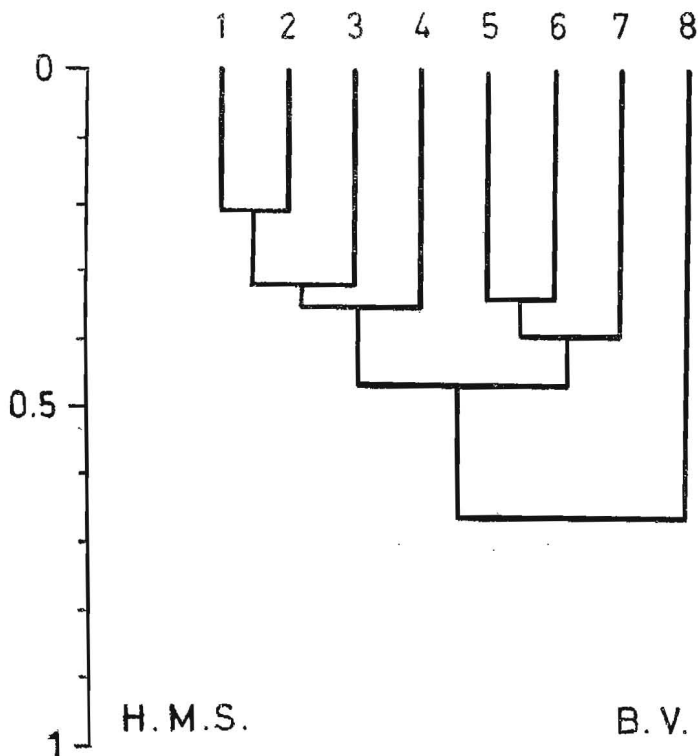
Grafički prikaz pravca regresije pokazuje slijedeće: za sve ispitivane parove naselja pravac regresije je strmiji, a koeficijent korelacije iznosi 0.6854. To upućuje na snažnu povezanost između Hemmingovih mjera sličnosti i geografskih udaljenosti između pojedinih naselja. Taj nalaz također govori u prilog pretpostavci o postojanju »izolacije s udaljenošću« unutar prostora bazičnog vokabulara. Međutim, kad iz analize izdvojimo parove koji uključuju naselje 8 (npr. 1/8, 2/8, 3/8 ... 7/8) i izračunamo koeficijent korelacije ($r = 0.8323$, $p < 0.01$) samo za te parove i prikazemo pravac regresije (slika 4), vidimo da pravac nije tako strm. Taj je pravac gotovo kolinearano s kosinom pravca regresije koji smo dobili izračunavanjem koeficijentata korelacije ($r = 0.6913$, $p < 0.01$) između Hemmingovih mjera sličnosti i geografskih udaljenosti za sve parove ispitivanih naselja na otoku osim naselja 8, npr. za parove 1/2, 1/3, 1/4 ... 6/7.

Testiranje značajnosti razlike između regresijskih pravaca za te dvije grupe parova ispitivanih naselja pokazalo je statistički signifikantnu razliku između njih, kao što pokazuje slika 4. To znači da razlika ne leži u nagibu pravca regresije, nego u vrijednostima pojedinih odsječaka na ordinati (Hemmingove mjere sličnosti), što upućuje na zaključak da u slučaju parova koji uključuju selo 8 također postoji istovjetan trend (kao što je to u slučaju drugih parova sela) prema izolaciji s udaljenošću, dok između sela 8 (Račišće) i drugih sela na otoku postoji veća lingvistička razlika. Razlika u regresijskim pravcima (tj. razlika u odsječcima na ordinati) može se objasniti dijalektološkim razlikama. Možemo zaključiti da su procesi jezičnog izjednačavanja djelovali na sva naselja na otoku Korčuli na isti način i u istoj mjeri, uključujući selo 8 (Račišće), iako to naselje pripada drugom dijalektu (štokavskom) i najudaljenije je od svih naselja na otoku Korčuli s obzirom na karakteristike bazičnog vokabulara.

Prema tome, rezultati istraživanja bazičnog vokabulara na otoku Korčuli pokazuju određeno grupiranje sela s obzirom na sličnost ispitivanih riječi. Oni, također potvrđuju postojanost specifičnih karakteristika svakog od ispitivanih lokalnih govora koje su prethodno obrađene u literaturi (Kušar, 1895; Moskovljević, 1950; Vinja, 1950; itd.). Na slici 5 (dendrogram sastavljen na osnovi izračunatih Hemmingovih mjera sličnosti) jasno su vidljiva tri klastera. Prvi uključuje sela na zapadnom dijelu otoka (sela 1, 2, 3 i 4 — Vela Luka, Blato, Smokvica i Čara) koja su smještena oko sela 2 (Blato), a koje se može smatrati centrom čakavskih lingvističkih karakteristika. Treba napomenuti da selo 2 (Blato) ima jednu od najvećih populacija na otoku Korčuli, što je svakako utjecalo na razvoj govornog jezika.

Najveća sličnost između sela 1 i 2 (Vela Luka i Blato) može se objasniti povijesnim podacima, prema kojima su prvo stanovnici sela 1 (Vela Luka) bili doseljenici iz sela 2 (Blata). Budući da je Blato (2) dugo vremena bilo najveće i ekonomski najjače selo na otoku Korčuli, velika sličnost u ispitivanom bazičnom vokabularu geografski bliskih naselja (1, 3 i 4 — Vela Luka, Smokvica i Čara) lako je razumljiva. Lingvistički kontakti, vjerojatno poticani migrativnim kretanjima između ta četiri sela, uzrokovali su veću sličnost među njima, koja je jasno vidljiva na dendrogramu.

Drugi klaster (slika 4) sastoji se od naselja na istočnom dijelu otoka (5, 6 i 7 — Pupnat, Žrnovo i Lumbarda). Može se pretpostaviti da su ta naselja bila izložena većem utjecaju štokavskih doseljenika s kopna na otok za vrijeme turskih ratova (16. i 17. stoljeće). Te su okolnosti vjerojatno pospješile razvoj specifičnih karakteristika lokalnih govora u sklopu osnovnog, čakavskoga dijalekta. Treba istaći da su ta naselja uvijek bila orijentirana prema istočnom dijelu otoka, prema gradu Korčuli, koji je smješten između sela 6 (Žrnovo) i sela 7 (Lumbarda), tako da su postojale veće barijere između tih čakavskih sela i čakavskih sela na zapadnom dijelu otoka.

Slika 4: Otok Korčula — dendrogram sastavljen na osnovi izračunatih Hemmingovih mjera sličnosti

Slika 4 pokazuje da selo 8 (Račišće) formira poseban klaster. Ono pokazuje najveću »udaljenost« u odnosu na sva ostala naselja na otoku. Njegov položaj možemo objasniti činjenicom da su upravo selo 8 (Račišće) osnovali doseljenici s kopna (iz Makarskog primorja i Hercegovine), tj. s čisto štokavskoga područja (Sujoldžić, 1985a, 1985b). S obzirom na tada postojeći animozitet (čakavskih starosjedilaca) prema (štokavskim) »imigrantima« te na brdovitost terena (koja je — zbog geografskog položaja sela 8 — priječila izravan kontakt njezinih stanovnika sa stanovnicima ostalih naselja) lingvistički drift je vjerojatno onemogućio jezično izjednačavanje. Unatoč zajedničkom biotopu, djelomično zbog izolacije naselja na otoku, stanovnici sela 8 (Račišće) očuvali su štokavske karakteristike sve do današnjeg dana.

Rezultati istraživanja »lingvističkih udaljenosti« u prostoru bazičnog vokabulara upućuju na postojanje mikro diferencijacije u govornom jeziku unutar ograničene i geografski izolirane regije na otoku Korčuli. Možemo zaključiti da su specifične karakteristike pojedinih mjesnih govora s jedne strane posljedica povijesnih događaja navedenih u uvodnom dijelu ovog rada (tj. različitog vremena imigracije na otok), a s druge strane, slabe komunikacije između naselja. Osim toga, grupiranje naselja na dendrogramu također odražava gravitaciju naselja u zapadnom dijelu otoka prema Veloj Luci (naselje 1) i istočnih naselja prema najvećem administrativnom centru na otoku — gradu Korčuli.

LITERATURA

1. DEANOVIĆ, M. i J. JELENOVIĆ, Pomorski i ribarski nazivi na Krku, Korčuli, i Lopudu, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, 2, 1958, 133—171.
2. FINKA, B., Čakavsko narječje, Čakavska rič 1, Split, 1971, 11—71.
3. GASTRAPELLI, S., Nekoliko riječi u čakavštini, Slovinac 3, Dubrovnik, 1888, 86—89.
4. GJIVOJE, M., Otok Korčula. NISP Prosvjeta, Bjelovar — vlastita naklada, 1969.
5. IVIĆ, P., Izvještaj o terenskom dijalekatskom radu u sjevernoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957, Godišnjak Filozofskog fakulteta 2, 1957, 406—407.
6. KASTROPIL, I., Neke značajke govora Blata i Vela Luke. Zbornik otoka Korčule 1, 1970, 86—90.
7. KUDRIJAVCEV, A. V., Usmeno priopćenje, 1978.
8. KUŠAR, M., Lumbardsko narječje. Nastavni vjesnik, 3, Zagreb, 1895; 323—338.
9. LEES, R., The Basis of Glottochronology. Language 29, 1953, 113—127.
10. MOGUŠ, M., Čakavsko narječje, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1977.
11. MOSKOVLJEVIĆ, M. Govor ostrva Korčule. Srpski dijalektološki zbornik, Beograd, 11, 1950, 155—223.
12. MULJAČIĆ, M., Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. stoljeća. Rad JAZU 327, Zagreb, 1962, 237—380.
13. PEDERIN, M., »Stara virovanja« na zapadnom Pelješcu. Pelješki zbornik 1, Zagreb, 1976, 271—294.
14. SKOK, P., Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Jadranski institut, JAZU, Zagreb, 1950.
15. SUJOLDŽIĆ, A. 1981. Lingvističke i biološke udaljenosti populacije otoka Hvara. Magistarski rad, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

16. SUJOLDŽIĆ, A., L. SZIROVICZA, K. MOMIROVIĆ, B. FINKA, M. MOGUS, P. ŠIMUNOVIĆ i P. RUDAN 1979. Primjena taksonomskih algoritama na nenumeričke varijable u proučavanju lingvističke mikroevolucije. *Rasprave Zavoda za jezik*, 4—5:61—68.
17. SUJOLDŽIĆ, A., L. SZIROVICZA, P. ŠIMUNOVIĆ, B. FINKA, D. F. ROBERTS i P. RUDAN 1983. Lingvističke udaljenosti na otoku Hvaru. *Rasprave Zavoda za jezik*, 8—9:197—214.
18. SUJOLDŽIĆ, A., L. SZIROVICZA, P. ŠIMUNOVIĆ, B. FINKA, D. F. ROBERTS i P. RUDAN 1984—1985. Analiza kulturnog vokabulara otoka Hvara kao pokazatelja jezične mikroevolucije. *Zbornik Mat. srpske za filologiju i lingvistiku*, 17—18:767.
19. SUJOLDŽIĆ, A., V. JOVANOVIĆ, J. L. ANGEL, L. A. BENNETT, D. F. ROBERTS i P. RUDAN 1985a. Migration Within the Island of Korčula, Yugoslavia. Predano u tisak — *Annals of Human Biology*.
20. SUJOLDŽIĆ, A., L. A. BENNETT, D. F. ROBERTS, J. L. ANGEL i P. RUDAN 1985b. A Socio-Cultural Framework for the Study of Population Structure: The Island of Korčula, Yugoslavia. Predano u tisak. *The American Anthropologist*.
21. SWADESH, M. 1952. Lexicostatistic Dating of Prehistoric Ethnic Contacts. *Proc. Am. Phil. Soc.* 96:452—463.
22. ŠIMUNOVIĆ, P. 1970. Onomastička ispitivanja otoka Lastova. *Filologija*, Zagreb. 6:247—264.
23. ŠIMUNOVIĆ, P. i R. OLESCH 1983. Čakavisch-deutsches Lexikon. Teil III. Čakavishe Texte, Slavistische Forschungen 25/III, Köln—Wien.
24. VINJA, V. 1951. Romanski elementi u govorima i toponomastici otoka Korčule (Doktorska disertacija), Zagreb.

Summary

BASIC VOCABULARY ON THE ISLAND OF KORČULA AS AN EXAMPLE OF LANGUAGE MICROEVOLUTION

This work describes population structure as a reflection of former and current migrational movements on the island of Korčula, on the basis of a set basic vocabulary which is connected to important fundamental categories of material and spiritual culture. The position of nuances in expression in the vocabulary are revealed as indicators of language microevolution. Isoglosses are presented which point out the connections between geographic and linguistic distances among the villages studied.

As on Korčula we find populations speaking various local idioms of the čakavian and štokavian dialects, as well as their transitional forms, the results of this research have a significance beyond that of the linguistic sciences.